

УДК: 376.35.

DOI:10.58494/esai.24(9).2024.18

Нуритдинова Умидакхон Абдумуталибовна,
Б.Осмонов ат. ЖАМУ, магистрант
Сакиева Саипжамал Салаидиновна,
Б.Осмонов ат. ЖАМУ, п.и.д., профессор

Нуритдинова Умидакхон Абдумуталибовна,
ЖАГУ им. Б.Осмонова, магистрант
Сакиева Саипжамал Салаидиновна,
ЖАГУ им. Б.Осмонова, п.и.д., профессор

Nuritdinova Umidakhon Abdumutalibovna,
GASU named after B.Osmonov, Master's student
Sakieva Saipjamal Salaidinovna
GASU named after B.Osmonov, P.I.D., Professor

ЛОГОПЕДИЯ ИЛИМИН ПЕДАГОГИКА ЖАНА ПСИХОЛОГИЯЛЫК ИЛИМ КАТАРЫ БАЛДАРДЫН РЕЧИН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ПРАКТИКАЛЫК КОЛДОНУУ

Аннотация. Макалада балдардын кекечтенбей же башка кемчиликсиз эркин сүйлөй алуулары боюнча логопедиянын педагогикалык жана психологиялык ролу жана логопедиянын салттуу максаты боюнча практикалык колдонмолор талданат. Ошондой эле туура тандалган логопедиялык таасир этүү ыкмалары ар кандай сүйлөө бузулууларын аныктоодо жана оңдоодо чоң роль ойной тургандыгына басым жасалган.

Түйүндүү сөздөр: логопедия, психология, педагогика, баяндоо, баарлашуу, сүйлөө, эстутум.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЛОГОПЕДИИ КАК ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧИ ДЕТЕЙ

Аннотация. В статье анализируется педагогическая и психологическая роль логопедии в том, чтобы дети могли свободно говорить без заикания или других трудностей в речи, и, конечно же, практические руководства по традиционной цели логопедии. А также делается акцент на выбор правильного логопедического воздействия для определения и исправления разрушения речи.

Ключевые слова: логопедия, психология, педагогика, повествование, общение, речь, память.

PRACTICAL APPLICATION OF SPEECH THERAPY AS PEDAGOGY AND PSYCHOLOGICAL SCIENCE IN THE FORMATION OF CHILDREN'S SPEECH

Annotation. The article analyzes the pedagogical and psychological role of speech therapy in ensuring that children can speak freely without stuttering or other speech difficulties, and, of course, practical guides to the traditional purpose of speech therapy. The emphasis is also on choosing the right speech therapy to identify and correct speech disruption.

Key words: Speech therapy, psychology, pedagogy, narration, communication, speech, memory.

Киришүү

Логопедиялык иштин принциптери – сүйлөө бузулууларын оңдоо процессинде логопеддин жана балдардын ишин аныктоочу жалпы баштапкы жоболор болуп эсептелет.

Логопедиялык таасир корригациялоочу окутуунун жана тарбиялоонун милдеттери ишке ашырылган педагогикалык процесс. Корригациялык окутууну уюштуруу процессинде жалпы дидактикалык принциптерге чоң маани берилет: окутуунун тарбиялык мүнөзү, илимий, системалуулук жана ырааттуулук, жеткиликтүүлүк, көрүнүктүүлүк, абийирдүүлүк жана активдүүлүк, бекемдик, жеке мамиле. Логопедиялык таасир этиопатогенетикалык (кептин бузулушунун этиологиясын жана механизмдерин эсепке алуу), кептин бузулушунун структурасынын системалуулугу жана эсепке алынышы, комплекстүүлүгү, дифференцияланган мамилеси, этаптуулугу, өнүгүүсү, онтогенетикалык, инсандык өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу, ишмердик мамилеси, айланма жолду пайдалануу, табигый кептик баарлашуу шарттарында кеп көндүмдөрүн калыптандыруу. Туура тандалган логопедиялык таасир этүү ыкмалары ар кандай сүйлөө бузулууларын аныктоодо жана ондоодо жардам берет [1].

Сүрөттөн айтып жатканда балдар бир жагынан сүрөттүн мазмунуна таянса, экинчи жагынан өздөрүнүн чыгармачылыгын көрсөтө алышат. Албетте, сүрөттүн мазмуну жана каражаттары боюнча балдарга жеткиликтүү болгон сүрөттү тандоо керек. Логопедияда кем акылдыгы бар балдардын когеренттүү тилин өнүктүрүүгө, б.а. алардын мектепте окууга даярдыгына чоң басым жасалат. Бул салттуу ыкмаларын жана ыкмаларын жакшыртуу үчүн зарыл болгон, ошондой эле акыл-эс бузулуулары бар балдардын ырааттуу сөз өнүктүрүү үчүн жаны, натыйжалуу илимий негизделген жолдорун издөө керек. Кепти калыптандыруу боюнча ишке сөзсүз түрдө төмөнкү бөлүмдөр камтылууга тийиш: лексика иши, предметти өз алдынча сүрөттөөгө үйрөтүү, сүрөттөрдүн сериясы боюнча баяндоону үйрөтүү, ырларды жаттоо, көркөм тексттерди кайра айтууну үйрөтүү, деформацияланган сүйлөмдөрдөн аңгемелерди түзүү. Натыйжалуу ыкма сүрөттөрдүн сериясынын ар түрдүү варианттарын тандап, ага сүрөттөрдү тандоо менен окуянын белгилүү бир бөлүгү менен сүрөт – эпизоддун катышы болуп саналат. Мындан биз өз алдынча ырааттуу сөз окутуу боюнча иштин негизги түрлөрү болушу керек деген тыянак чыгарууга болот:

1. көзгө көрүнгөн жагдайга таянуу менен баяндоо;
2. эстутум боюнча баяндоо;
3. турмуштук тажрыйбанын негизинде баяндоо;
4. берилген тема боюнча баяндоо [2].

Балдар өздөрү, шериктери, кызыктуу эпизоддор жөнүндө сүйлөшө алышат.

Мындай иште көрүнгөндүн чоо-жайын эсинен чыгаруу, окулган тексттин сөздөрү менен сүйлөмдөрдү түзүү, тексттин үстүнөн иштөөнүн жүрүшүндө сөздүн ритмикалык-обондуу тарабын өнүктүрүү жөндөмүнүн калыптанышы өзгөчө мааниге ээ болот. Ишти жөнөкөй предметтердин сыпаттамасына өтүү менен суроого кеңири жооп берүү менен, андан жөнөкөй иш-аракет белгилери менен сүрөттөгү окуяга чейин баштоо сунушталат. Баланын сөзүн жана ойлорун активдештирүү каражаты катары ар кандай ыкмаларды колдонуу сунушталат: салыштырууну талап кылган суроолор; чагымчыл суроолор; логопеддин жана баланын сөзүн салыштыруу; көрүнөө кабыл алынган объектилерге колдоо [3].

Мындай ишти этап-этабы менен уюштуруу акыл-эс бузулуулары бар балдар менен баяндоочу жана баяндоочу сөз түзүүдө сунуш кылынат. Ар бир этапты уюштуруунун негизи ички кептин калыптанышына өбөлгө түзгөн максималдуу кеңейтилген сүйлөөдөн бүктөлгөн, кыскача сүйлөөгө өтүү принцибин камтыйт. Бул даяр үлгүлөрдү туурап, материалды кандай ырааттуулукта жеткирүү керектигин түшүндүргөн көрсөтмө түрүндө алдын ала белгиленген план боюнча айтып берет. Кадимки жана патологиядагыдай эле, балдардын тилинин өнүгүшү татаал жана ар түрдүү процесс. Балдар дароо эмес, күтүлбөгөн жерден лексикалык-грамматикалык түзүлүштү, сөздөрдүн силлабикалык түзүлүшүн, тыбыштык, флексияны Ж.Б. өздөштүрүшөт. Ошондуктан, балдардын тилинин өнүгүшүнүн ар кандай баскычтарында тилдин кээ бир элементтери мурунтан эле үйрөнүлгөн, ал эми башкалары өздөштүрүлө элек же жарым-жартылай гана өздөштүрүлгөн [4].

Акыл-эси кем балдар зат атоочторду кичирейтүүчү суффикстер, сын атоочтор менен жасоодо кыйналышат. Префикс этиштерин колдонууда алар көп ката кетиришет. Фонетика, лексика, грамматикалык түзүлүш чөйрөсүндөгү көрсөтүлгөн кемчиликтер монологдук кептин ар кандай формаларында (парафраза, сүрөт боюнча аңгеме, аңгеме – сүрөттөмө) эн көп даана байкалат. Парафразада сүйлөө кыйынчылыктарынан тышкары окуялардын логикалык ырааттуулугун берүүдө, окуялардын звенолорун, актерлорду өткөрүп жиберүүдө каталар байкалат. Алар, адатта, айрым предметтердин жана алардын бөлүктөрүнүн тизмеси менен чектелет. Айрым балдар суроолорго гана жооп бере алышат.

Активдүү сүйлөө-кошумча суроолор, баалуулуктар жана башкалар түрүндө туруктуу жардам шартында гана байланыш каражаты катары кызмат кыла алат. Балдар төмөнкү милдеттерди сунуш кыла алат, мисалы, "бул жерде эмне тартылган?" жөнөкөй иш-аракеттерди чагылдырган беш өзүнчө сүрөт боюнча (бала-сугаруучу гүлдөрүн сугарат, кыз-көпөлөктү тор менен кармайт, бала-өзөн аркылуу кеме кое берет, бала-блоктордон үй курат). Балдар сүрөттөлгөн аракетти адекваттуу жеткирген фразаларды түзүүнү үйрөнүшөт.

Корутунду

Логопедиялык таасир этүү ыкмаларын андан ары иштеп чыгуу анын натыйжалуулугун жогорулатат. Логопедиянын илим катары өнүгүшү жана атайын мекемелер тутумунун өнүгүшү менен логопедиялык таасирдин жеке ыкмаларын жана жалпы принциптерин иштеп чыгуунун актуалдуулугу жогорулайт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Логопедия. Основы теории и практики. -М.: Эксмо, 2011. -288с.
2. Гомзяк О.С. Говорим правильно. Конспекты фронтальных занятий I-III периодов обучения в подготовительной к школе группе. –М.: Изд-во ГНОМ и Д. 2007
3. Крутецкая В.А. Упражнения для коррекции дислексии и дисграфии у младших школьников. Изд-во: Литера, 2024.
4. Морозова В.В. Логопедическая работа с детьми с задержкой психического развития. Изд-во: Инфра-М, 2023. -48с.

